

مجله اخلاق زیستی

دوره یازدهم، شماره سی و ششم، ۱۴۰۰
<https://doi.org/10.22037/bioeth.v11i36.35924>

مقاله پژوهشی

تبیین عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی با توجه به سیره تربیتی ائمه: سنتز پژوهی بر اساس مدل روبرتس

زینب سرزهی*^۱

۱. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: تربیت اخلاقی فراگیران یکی از مهم‌ترین اهداف هر نظام آموزشی است. در این میان، سیره تربیتی ائمه سرشار از معارف تربیتی در این زمینه است. هدف پژوهش حاضر تبیین ویژگی عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) است.

مواد و روش‌ها: رویکرد پژوهش حاضر کیفی و روش آن سنتزپژوهی است. جامعه پژوهش کلیه مقالات پژوهشی هستند که در مورد سیره تربیتی ائمه (ع) ارائه شده‌اند. نمونه پژوهش ۲۴ مقاله است که این تعداد بر اساس پایش موضوعی، اشباع نظری داده‌ها و به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. داده‌های پژوهش از تحلیل کیفی اسناد مورد مطالعه، گردآوری شده‌اند.

ملاحظات اخلاقی: تمام الزامات اخلاق پژوهشی در پایش مقالات مورد سنتز مورد توجه قرار گرفته است.

یافته‌ها: با تجزیه و تحلیل داده‌ها، ویژگی عناصر برنامه درسی با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) در ۷ بُعد، ۳۶ عامل و ۹۲ مؤلفه سازمان یافت. بر اساس یافته‌ها مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در محورهای اصول و مبانی تربیت اخلاقی، اهداف آموزشی، رویکردهای یاددهی - یادگیری، ویژگی‌های مربیان و متریان، روش‌های ارزشیابی و ویژگی‌های محیط تربیتی سازمان یافت. **نتیجه‌گیری:** شناسایی مؤلفه‌های تربیتی با توجه به سیره معصومین (ع) راهگشای بسیاری از مسائل تربیتی است. امید است برنامه‌ریزان درسی با توجه به نتایج این پژوهش با در نظر گرفتن اهداف غایت‌نگر و فضیلت‌گرا، مبانی و اصول، رویکردهای یاددهی - یادگیری، ویژگی‌های مربی و متربی، ارزشیابی و ویژگی محیط یادگیری، متناسب با سیره تربیتی ائمه (ع) در راستای تنظیم مناسب برنامه‌های تربیت اخلاقی فراگیران، گام‌های اساسی بردارند.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۱۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۹/۱۷

واژگان کلیدی:

تربیت اخلاقی
سیره تربیتی ائمه (ع)
عناصر برنامه درسی

* نویسنده مسئول: زینب سرزهی

آدرس پستی: ایران، بیرجند، دانشگاه بیرجند، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، گروه علوم تربیتی.

کد پستی: ۹۷۱۷۴۳۴۷۶۵

پست الکترونیک:

z.sarzehi@yahoo.com

۱. مقدمه

در تمام ادیان الهی از جمله دین اسلام توجه به تعلیم و آموزش در درجه نخست از اهمیت بوده است (۱). دین اسلام همواره اهتمام ویژه‌ای به تربیت داشته و در قرآن کریم و روایت‌های حضرت محمد (ص) و امامان (ع)، به ضرورت تربیت و روش‌های تربیتی اشاره شده است (۲). برنامه‌های تربیتی برای ساختن انسان‌ها بیش از هر چیز بر ملاحظات اخلاقی استوار است (۳). اخلاق حافظ فعالیت‌های بشر از میل و گرایش به هرگونه کج‌روی است. در این میان توجه به تربیت اخلاقی لازمه رسیدن به اخلاق در جوامع است. تربیت اخلاقی به منزله شاکله تربیت و آموزش آدمی محسوب شده (۴) و از دیرباز مورد توجه فرهنگ اسلامی بوده است (۵). همچنین، تربیت اخلاقی از گذشته مورد توجه کارگزاران نظام تعلیم و تربیت قرار گرفته و به منزله اساس تربیت آدمی لحاظ شده است (۴، ۶). تربیت اخلاقی، بخشی از علم اخلاق است و به راهکارهای عملی و توصیه‌هایی در مورد عمل می‌پردازد که از آن به عنوان «اخلاق عملی» نیز یاد شده است، به طوری که به آن بخش از علم اخلاق که به توصیف خوبی‌ها و بدی‌های اخلاق می‌پردازد، اخلاق نظری گفته می‌شود و آموزش آن را تربیت اخلاقی می‌نامیم (۷). بحث درباره اهمیت تربیت اخلاقی، از یکسو به جایگاه اخلاق در نظام اجتماعی و نقشی که اخلاق فاضله می‌تواند در سعادت فردی و اجتماعی انسان داشته باشد، مربوط می‌گردد و از سوی دیگر، به ارتباط و درهم‌تنیدگی شدید اخلاق و تربیت مربوط می‌شود، شدت این ارتباط در حدی است که سال‌های مدیری مربیان تربیتی، تربیت‌کردن فرد را با متخلق کردن او به اخلاق شایسته یکی دانسته‌اند (۸).

در زمینه تعریف تربیت اخلاقی، بین فلاسفه و دانشمندان توافقی وجود ندارد و در این زمینه تعاریف گوناگونی ارائه شده است (۹). تعریف تربیت اخلاقی دشوار است، چراکه دامنه وسیعی را دربر می‌گیرد. تربیت اخلاقی شامل رهبری فراگیر از

یک حالت انحرافی به سطحی است که در آن فراگیر ارزش خود را کشف کرده و تبدیل به یک عضو کامل جامعه می‌شود (۱۰). تربیت اخلاقی دربرگیرنده یک مجموعه بسیار وسیعی از اهداف، راهکارهای آموزشی و جهت‌گیری‌های فلسفی است (۱۱). در تربیت اخلاقی روی رشد استدلال عادلانه و منطقی در مورد روابط بین شخصی توجه می‌شود (۱۲). تربیت اخلاقی باید در جهت رشد اخلاقی فرد، توانایی او در برخورد مستقل با معضلات اخلاقی و مسائل اخلاقی صورت پذیرد (۱۳). تربیت اخلاقی فراهم کردن یک زمینه و بستری به منظور ایجاد، تقویت و شکوفایی صفات متناسب با خود ملکوتی و از بین بردن صفات خود حیوانی است (۱۴). بدون اغراق می‌توان تربیت اخلاقی را به عنوان حلقه‌ای در نظر گرفت که تمام محورهای آموزشی را به یکدیگر متصل می‌کند (۱۵).

در زمینه تربیت اخلاقی فراگیران در نظام‌های آموزشی کشور و متخلق کردن متریبان به اصول اخلاقی چالش‌های زیادی وجود دارد و پژوهش‌ها ضعف‌های زیادی در این زمینه خاطرنشان می‌کنند (۱۶-۱۷). انسان در عصر حاضر درگیر بزرگ‌ترین بحران‌ها از قبیل بحران آیین اخلاق و آداب شده است. از طرفی نواقص زیادی در برنامه‌های درسی تربیت اخلاقی نظام آموزشی کشور گزارش شده است (۱۸). در مبانی نظری این زمینه اجماع عمومی وجود دارد که هدف از تربیت اخلاقی فراگیران تجهیز فراگیر به دانش، مهارت‌ها و تمهیدات برای تصمیم‌گیری اخلاقی یا مسؤولیت‌پذیری در تمرین حرفه‌ای است (۱۹). این اهداف به وسیله برنامه‌های تربیت اخلاقی که خود مبتنی بر اصول خاص است و به ادراک و پیگیری از بینش فردی و احساس کلی از وظایف مرتبط بوده، صورت می‌پذیرد (۲۰). برنامه درسی تربیت اخلاقی، نوعی برنامه‌ریزی جهت چگونگی به کارگیری و پرورش استعدادها و قوای درونی، قابلیت‌های اخلاقی و همچنین توسعه و تثبیت صفات و رفتارهای پسندیده اخلاقی، به منظور نیل به فضائل عالی اخلاقی و دوری از ردیلت‌ها است (۲۱) تجارب تربیتی در

نظام‌های تربیت رسمی و عمومی تحت عنوان برنامه درسی سازمان‌دهی و در سطح کلاس و مدرسه به دانش‌آموزان عرضه می‌شود. انعکاس شاخص‌های تربیت اخلاقی در برنامه‌ریزی درسی، یکی از اساسی‌ترین پایه‌های آموزش و پرورش هر کشور را تشکیل می‌دهد (۸). شناخت مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در نظام تربیتی دارای اهمیت بسزایی است (۲۲).

اخلاق حافظ فعالیت‌های بشر از هرگونه انحراف است (۲۳). در ادیان الهی نیز توجه به اخلاقیات و تربیت اخلاقی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (۲۴). از دیدگاه اسلام پرورش فضائل اخلاقی یکی از مهم‌ترین اهداف والای پیامبران خدا و ائمه است تا انسان در مسیر کمال که علت غایی آفرینش است، قرار گیرد و فلسفه شریعت اسلام، آداب و احکام الهی همانا تکامل انسان و جاودانگی اوست که جز با تخلق به اخلاق فاضله امکان‌پذیر نیست. اسلام مکتبی است جامع و واقع‌گرا که در آن به همه جوانب نیازهای بشری اعم از دنیایی و آخرتی، جسمی و روحی، فردی و اجتماعی و... توجه شده است (۲۵). در این میان سیره تربیتی ائمه (ع) بیش از هر چیز در زمینه مبانی تربیتی مورد توجه است. سیره تربیتی امامان معصوم (ع) به حکم آیه تطهیر و اخبار و روایات دیگر یکی از غنی‌ترین منابع برای استخراج مؤلفه‌ها و روش‌های تربیتی است که هنوز کمتر تحقیق و تدوینی اصولی در مورد آن انجام گرفته است (۲۶).

سیره امامان معصوم (ع) از آموزه‌های تربیتی سرشار بوده و شخصیت و سیره زندگی این بزرگواران یک الگو و مدل انسان کامل است که روح و جان انسان‌هایی که به دنبال رشد و کمال حقیقی باشند، تربیت می‌کند (۲). سیره بر دو مفهوم «چگونگی و نوع عمل» و «سبک و قاعده رفتار» دلالت دارد (۲۷) و سیره تربیتی معصومان (ع) عبارت است از هر رفتاری که امامان (ع) برای تأثیرگذاری بر شناخت، نگرش، اخلاق و رفتار دیگران، اعم از مسلمان و غیر مسلمان، اصحاب، کودک، بزرگسال، فرزندان و خانواده خود و دیگران، در محیط خانه،

مسجد، کوچه و بازار یا در هر جای دیگر انجام داده‌اند (۲۸). در این میان پژوهش‌های مختلفی به صورت پراکنده در زمینه آموزه‌های تربیتی ائمه (ع) در زمینه تربیت اخلاقی متریبان انجام شده است (۲۵). یکی از ابعاد مهم تعلیم و تربیت اسلامی توجه به بُعد جامعیت و شمول است (۸). از سویی با توجه به جستجوی محقق در پیشینه پژوهشی موجود هر کدام از آن‌ها به بررسی یکی از جنبه‌های تربیتی سیره امامان پرداخته‌اند و مبنایی برای طراحی الگوی آموزشی بر اساس سیره ائمه فراهم نیآورده‌اند. در این میان توجه به برنامه‌های درسی و عناصر آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پدیده برنامه درسی به معنی آن چیزی است که دانش‌آموزان در مدرسه از طریق برنامه درسی پنهان و آشکار فرصت یادگیری آن را می‌یابند و یا به علت جای‌نگرفتن در برنامه درسی امکان یادگیری آن را نمی‌یابند (۲۹). با توجه به آنچه گذشت، ضرورت جمع‌بندی یافته‌های سایر پژوهش‌ها در زمینه سیره تربیتی امامان (ع) در زمینه تربیت اخلاقی فراگیران روشن گردید، لذا هدف پژوهش حاضر جمع‌بندی نتایج پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه تربیت اخلاقی از دیدگاه امامان (ع) و تبیین ویژگی عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی با توجه به سیره تربیتی امامان معصوم (ع) است.

۲. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، ملاحظات مرتبط با اصول اخلاق در پژوهش شامل صداقت و امانتداری و پایبندی به نگارش علمی، رعایت شده است.

۳. مواد و روش‌ها

روش پژوهش حاضر سنتزپژوهی است که شامل ترکیب ویژگی‌ها و عوامل خاص ادبیات تحقیق می‌شود. سنتزپژوهی در برخی از موارد به عنوان فراتحلیل کیفی شناخته شده و سعی دارد تحقیقاتی را که پوشش می‌دهد، تحلیل کرده و

$$C.R = \frac{\text{تعداد مقوله مورد های توافق}}{\text{تعداد کل مقوله ها}} \times 100$$

۴. یافته‌ها

در این بخش با توجه به الگوی شش مرحله روبرتس به تحلیل هریک از مراحل پرداخته می‌شود.

۴-۱. شناسایی نیاز، اجرای جستجوی مقدماتی،

شفاف سازی نیاز: تربیت اخلاقی فراگیران به عنوان یکی از اهداف مهم سازمان‌های آموزشی شناخته می‌شود (۳۲). تربیت اخلاقی به منزله شاکله تربیت آدمی لحاظ شده است (۴). نتایج پژوهش‌های مختلف نشان داده است که نظام آموزشی کشور در این زمینه کاستی‌ها و ضعف‌های زیادی دارد (۶). از دیرباز در کشور ما توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) مورد نظر بوده و در زمینه آن پژوهش‌های مختلفی انجام گرفته است. در کشور ما با توجه به اینکه مذهب رسمی کشور شیعه است و امامان (ع) از دیرباز مورد ارادت و توجه مردم بوده‌اند، در زمینه سیره تربیتی ایشان پژوهش‌های متفاوتی انجام شده است، در این میان کمتر پژوهشی به جمع‌بندی نتایج پژوهش‌های گوناگون در زمینه تربیت اخلاقی با توجه به سیره تربیتی ائمه پرداخته است. حال این پژوهش بر آن است تا با جمع‌بندی نتایج پژوهش‌های متفاوت در زمینه سیره تربیتی امامان معصوم (ع) و توجه به عناصر گوناگون یک برنامه درسی به تبیین ویژگی‌های این عناصر از دیدگاه امامان رؤف بپردازد.

۴-۲. اجرای پژوهش به منظور بازبانی مطالعات: این

مرحله به جستجوی منابع مربوط با نیاز اصلی پژوهش اختصاص دارد (۳۳). از این رو ابتدا کلیه مقالات علمی معتبر از طریق جستجوی واژگان کلیدی از قبیل سیره امامان (ع)، تربیت اخلاقی از منظر امامان (ع) و تربیت اخلاقی بر اساس سیره ائمه (ع)، از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی، از جمله Sid، Normagas، Magiram، پرتال جامع علوم انسانی،

تناقضات موجود در آن را حل کند و ضمن یکپارچه‌سازی نتایج، موضوعات اصلی را نیز برای تحقیقات آینده مشخص کند (۳۰). از این رو حوزه پژوهش شامل کلیه مقالات علمی معتبر در زمینه تربیت اخلاقی از منظر سیره تربیتی ائمه (ع) است. برای فراهم‌آوردن اطلاعات مورد نیاز، از فرم کاربرگ طراحی شده توسط محقق برای گزارش و ثبت اطلاعات پژوهش‌های اولیه استفاده گردید.

برای سنتز پژوهی اسناد و مدارک علمی موجود در زمینه پژوهش از تحلیل محتوا به شیوه مقوله‌بندی استفاده شد. داده‌های به دست‌آمده از این پژوهش بر اساس کدگذاری در سه سطح باز، محوری و منتخب مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. به این صورت که ابتدا با کدگذاری باز مقوله‌ها از اسناد استخراج شد و سپس با طبقه‌بندی کدهای باز هم‌جنس در یک مقوله، کدهای محوری تحقیق به دست آمد. در نهایت کدهای محوری شناسایی شده در ابعاد متناسب با خود قرار گرفتند و کدهای منتخب حاصل شدند. در پژوهش حاضر، جهت تحلیل یافته‌ها از الگوی شش مرحله‌ای سنتز پژوهی روبرتس شامل مراحل: ۱- شناسایی نیاز، اجرای جستجوی مقدماتی، شفاف‌سازی نیاز؛ ۲- اجرای پژوهش به منظور بازبانی مطالعات؛ ۳- گزینش، پالایش و سازمان‌دهی مطالعات، ۴- چارچوب ادراکی و متناسب‌ساختن آن با اطلاعات حاصل از تحلیل؛ ۵- پردازش، ترکیب و تفسیر در قالب فرآورده‌های ملموس؛ ۶- ارائه نتایج، استفاده شد. همچنین برای کدگذاری داده‌ها از نرم‌افزار MAXQDa10 استفاده شد. برای اطمینان از نحوه کدگذاری‌ها از چهار نفر ارزشیاب جهت کدگذاری مجدد یافته‌ها استفاده شد که به منظور تأیید از روش اسکات استفاده شد (۳۱) که در این پژوهش میزان توافق بین ارزشیابان عدد ۸۳ به دست آمد که نشان‌دهنده ۸۳ درصد توافق بین ارزشیابان در کدگذاری‌ها بود.

$$C.R = \frac{72+79+65+91}{4 \times 92} \times 100 = 83/34$$

۱- پژوهش‌هایی که اطلاعات کافی در زمینه اهداف این تحقیق گزارش نداده بودند؛

۲- پژوهش‌هایی که فاقد کیفیت علمی لازم بودند و در مجلات و کنفرانس‌های بی‌اعتبار انتشار یافته بودند.

بر این اساس روند بررسی پژوهش‌ها به ترتیب به این شرح است: کل مطالعات مرتبط با واژگان کلیدی ۷۹ مورد، حذف تحقیقات نامرتب پس از بررسی عناوین ۳۴ مورد، حذف پژوهش‌های نامرتب پس از بررسی چکیده مطالعات ۱۵ مورد، حذف تحقیقات نامرتب پس از بررسی متن کامل ۶ مورد، کل تحقیقات نهایی ۲۴ مورد، بنابراین در این پژوهش ۲۴ مورد از مطالعات مرتبط و متناسب انتخاب شدند.

۴-۴. تعیین چارچوب ادراکی و متناسب‌ساختن آن با

اطلاعات حاصل از تحلیل: این مرحله، چارچوبی پیونددهنده است که اطلاعات به دست آمده در پیرامون آن ترکیب می‌شود. از این رو چارچوب ادراکی شکل گرفته در این پژوهش حول سه مفهوم اصلی است:

۴-۴-۱. سیره تربیتی ائمه: این مهم، مشتمل است بر هر رفتاری که امامان و پیامبر اسلام (ع) برای تأثیرگذاری بر شناخت، نگرش، اخلاق و رفتار دیگران، اعم از مسلمان و غیر مسلمان، اصحاب، کودک، بزرگسال، فرزندان و خانواده خود و دیگران، در محیط خانه، مسجد، کوچه و بازار یا در هر جای دیگر انجام داده‌اند (۲۸).

۴-۴-۲. تربیت اخلاقی: تربیت اخلاقی فراهم کردن یک زمینه و بستری به منظور ایجاد، تقویت و شکوفایی صفات متناسب با خود ملکوتی و اصلاح و بین بردن صفات خود حیوانی است (۱۴).

۴-۴-۳. برنامه درسی: تجارب تربیتی در نظام‌های تربیت رسمی و عمومی تحت عنوان برنامه درسی، سازمان‌دهی و در سطح کلاس و مدرسه به دانش‌آموزان عرضه می‌شود (۸).

۴-۵. پردازش، ترکیب و تفسیر در قالب فرآورده‌های

ملموس: با توجه به یافته‌های حاصل از تحقیقات مرتبط با

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران و جویسگر فارسی علم نت و همچنین پایگاه‌های اطلاعاتی در خارج، از جمله Scientific Information, Sage, Emerald, Scopus, Springerlink, ProQuest, Science Direct, Database Google, Taylor & Francis, Worldscientific, Eric, Scholar, Wiley و شناسایی شدند و با توجه به هدف تحقیق منابع مرتبط حفظ و منابع غیر مرتبط حذف شد. به منظور بالابردن کیفیت کار، جستجوی مقالات توسط دو نفر که آشنایی کامل به روش‌های جستجو و منابع اطلاعاتی داشتند، به صورت جداگانه انجام شد. همچنین این پژوهش با تکیه بر مقالات علمی - پژوهشی منتشرشده تدوین شد و انتخاب این دسته از منابع از این رو بوده که مقالات علمی پژوهشی فرایند بررسی تخصصی را زیر نظر داوران متخصص طی می‌کنند و این حاکی از اعتبار نتایج آن‌ها است.

۴-۳. گزینش، پالایش و سازمان‌دهی مطالعات: این مرحله

به داوری درباره تعیین مطالعات مرتبط با نیازهای دانشی اختصاص دارد. امری که نیازمند تدوین ملاک‌هایی برای گزینش و دسته‌بندی مطالعات است (۳۴). معیارهای ورود به این پژوهش شامل موارد ذیل است:

- مقالات انتشار یافته در زمینه تربیت اخلاقی از منظر سیره تربیتی امامان (ع).

- تحقیقات بایستی داده‌ها و اطلاعات کافی را در ارتباط با اهداف پژوهش، گزارش کرده باشند.

- تحقیقاتی که فرایند بررسی تخصصی را زیر نظر داوران متخصص طی می‌کنند و به صورت مقاله کامل از طریق برخط و یا به طور کامل چاپ شده، باشند.

با توجه به جستجوهای انجام شده ۷۹ مطالعه در راستای ملاک‌های ورود این پژوهش یافت شد که تعدادی از این مطالعات برای ورود به تحلیل نهایی مناسب نبودند و بر اساس ملاک‌های خروج از فرایند تحلیل این پژوهش خارج شدند.

ملاک‌های خروج این مطالعه شامل موارد زیر است:

گرفته و به ویژگی‌های آن توجه شود. شکل ۱ ویژگی‌های عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) را نشان می‌دهد. همانطور که آورده شده، تمام عوامل دارای ارتباط متقابل با هم است. تمام این عناصر بر یکدیگر اثرگذار هستند و رابطه بین آن‌ها غیر خطی است.

۵. بحث

در این پژوهش سعی شده است با بررسی مقالات پژوهشی انجام‌گرفته در زمینه تربیت اخلاقی با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) به جمع‌بندی و خلاصه‌سازی نتایج پژوهش‌ها در این زمینه پرداخته و دلالت‌های آن در عناصر برنامه درسی استخراج شود. ویژگی‌های عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) در ابعاد مبانی و اصول، اهداف، رویکردهای یاددهی - یادگیری، ویژگی‌های متربی، ویژگی‌های مربی، ارزشیابی و محیط، سازمان یافت.

۵-۱. بعد مبانی و اصول: مبانی و اصول تعلیم و تربیت، مفاهیم، نظریه‌ها و قواعد نسبتاً کلی است که در بیشتر موارد، صادق است و باید راهنمای مربیان، معلمان، مدیران، اولیای فرهنگ و والدین دانش‌آموزان در کلیه اعمال تربیتی باشد. با بررسی تحلیلی منابع موجود در زمینه سیره تربیتی ائمه (ع) مبانی و اصول تربیت اخلاقی فراگیران شامل، غایت‌گرایی، توجه به عقلانیت، توجه به فطرت پاک متربیان، حُسن فعلی و فاعلی، تکریم شخصیت متربی، بنانهادن تربیت مبتنی بر حکمت، درهم‌تنیدگی تربیت اخلاقی با سایر برنامه‌های تربیتی، رعایت اعتدال، توجه به حریت و آزادی متربی، توجه به مداومت تربیت، تأمین نیازها، تناسب با ویژگی‌ها و مروت و احسان با متربی است. این بخش از یافته‌ها با پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه هم‌راستا است (۵۸-۵۹).

۵-۲. بعد اهداف آموزشی: برنامه‌های درسی به قصد ایجاد تغییرات در رفتار فراگیران ایجاد می‌شود؛ این تغییرات همان اهداف آموزشی است که به عنوان اولین عنصر برنامه درسی

هدف پژوهش، ابتدا کلیه مؤلفه‌ها از طریق فرآیند کدگذاری باز استخراج می‌شوند. از این رو با توجه به فرآیند کدگذاری حاصل از مرحله اول، در این بخش ابتدا در چارچوب جدول ۱ اقدام به شناسایی ویژگی‌های عناصر برنامه تربیت اخلاقی از منظر سیره تربیتی معصومین (ع) با توجه به کد هر مقاله گردید.

۴-۶. ارائه نتایج ترکیب: در این بخش، با توجه به فرآیند و فرآورده‌های سنتزپژوهی در یک نمای کلی ویژگی‌های عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی با توجه به سیره معصومین (ع) مورد بررسی قرار می‌گیرد. ابتدا در قسمت فرآیند سنتزپژوهی استخراج ویژگی‌های عناصر برنامه درسی صورت گرفته، به این شکل که نخست توصیفات کلیه عناصر برنامه درسی از طریق فرآیند کدگذاری باز شناسایی می‌شود و سپس در قسمت فرآورده سنتزپژوهی، از آنجا که هدف سنتزپژوهی ترکیب کلیه یافته‌های علمی در یک موضوع خاص و رسیدن به یک انسجام واحد است، در بخش ارائه نتایج ترکیب، ابتدا تحلیل کیفی کدهای باز در کنار هم قرار گرفته و با کدگذاری مجدد، موارد همپوشی و قرابت معنایی با هم ترکیب شده و مؤلفه‌ها (کدهای محوری) استخراج می‌شود. در ادامه برای دسته‌بندی کردن عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی بر مبنای سیره تربیتی ائمه معصوم (ع) بر اساس یک مفهوم مشترک از طریق کدگذاری محوری بر مبنای ویژگی‌های عناصر برنامه درسی اقدام شده است که منجر به شناسایی ۷ بُعد (کد منتخب) شد که نتایج کدگذاری محوری و منتخب در جدول ۲ آورده شده است.

الگوی مفهومی و چارچوب نظری می‌تواند به فهم بهتر آموزش اثربخش کمک کند، لذا می‌توان با فرا ترکیب پیشینه نظری و پژوهشی، ویژگی‌های عناصر تربیتی را در زیرمجموعه ۷ بُعد کلی شامل مبانی و اصول، اهداف، رویکردهای یاددهی - یادگیری، ویژگی‌های مربی و متربی، ارزشیابی، محیط، طبقه‌بندی و تلفیق کرد، در نتیجه برای تدوین الگوی آموزش موفق تربیت اخلاقی با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) هریک از عناصر اصلی در برنامه‌ریزی درسی باید مورد توجه قرار

زمینه به ویژگی‌های شخصیتی متربیان (ویژگی‌هایی چون نرم‌خویی، گذشت، بردباری، پرهیز از کبر، حسد و حرص، مسؤولیت‌پذیری)، بصیرت، خودانگیختگی و استقلال اشاره شده است. این بخش از یافته‌ها با پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه هم‌راستا است (۵۸، ۶۱).

۵-۵. بعد مربی: در تربیت اخلاقی فراگیران نقش مربی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مربی در تربیت اخلاقی، باید درک عمیقی از مفاهیم و گزاره‌های اخلاقی داشته باشد (۶). با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) در تربیت اخلاقی فراگیران، ویژگی‌های مربی را می‌توان در ۴ مؤلفه اصلی ویژگی‌های: ۱- شخصیتی؛ ۲- بصیرت (مشمتمل بر مؤلفه‌های رعایت مراحل ترکیه نفس، خودشناسی، ایجاد آرامش، رعایت حقوق متربی و شناخت حالات روحی مخاطب)؛ ۳- تعهد؛ ۴- آراستگی، سازمان داد. این بخش از یافته‌ها با پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه هم‌راستا است (۱، ۵۹، ۶۵).

۵-۶. بعد ارزشیابی: ارزشیابی از ارکان مهم برنامه‌های درسی است. فرآیند برنامه درسی با ارزشیابی شروع و با آن پایان می‌یابد (۶۰). با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) در تربیت اخلاقی فراگیران ویژگی ارزشیابی مناسب را می‌توان در شش مؤلفه اصلی: ۱- استدراج؛ ۲- تناسب؛ ۳- خودارزیابی؛ ۴- جامعیت؛ ۵- عدالت در ارزیابی؛ ۶- دقت، سازمان داد. ائمه (ع) در امر تربیت اخلاقی به نظارت مستمر و جامع بر فراگیران تأکید داشتند. این بخش از یافته‌ها با پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه هم‌راستا است (۵۹، ۶۲).

۵-۷. بعد محیط یادگیری: بهترین روش کار و پیشرفت یک فرد در جهت پیچیدگی و انعطاف‌پذیری، مناسب‌ساختن محیط با مرحله جاری رشد شخصیتی او است (۶۴). تحقیقات نشان داده‌اند که مدرسه شکل‌دهنده ساختارهای شخصیتی و روانی دانش‌آموزان است (۶). شرایط و فضای اخلاقی مدرسه بر تصمیمات و قضاوت‌های اخلاقی کودک تأثیر عمده دارد (۲۱). با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) در تربیت اخلاقی

شناخته می‌شود (۶۰). بر این اساس با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) اهداف برنامه درسی تربیت اخلاقی باید غایت‌نگر و فضیلت‌گرا باشند. در این میان توجه به قرب الهی از مهم‌ترین اهداف تربیت اخلاقی از دیدگاه ائمه معصوم (ع) است. این بخش از یافته‌ها با پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه هم‌راستا است (۵۸).

۵-۳. بعد روش‌های یاددهی - یادگیری: انتخاب راهبردهای مناسب در فرآیند یاددهی - یادگیری، تسهیل‌کننده انتقال دانش و اطلاعات و فرآیندهای یادگیری فراگیران خواهد بود (۶۰). بر این اساس با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع) روش‌های تربیت اخلاقی را می‌توان ذیل ۵ رویکرد اصلی شامل رویکردهای فردی که هدف آن انفرادی‌کردن و توجه به فردیت در تربیت اخلاقی است (مشمتمل بر روش‌های مراقبه، محاسبه نفس، مشارطه و معاتبه)، رویکردهای ایجابی که هدف آن ایجاد رفتار و اخلاق مطلوب در متربی است (مشمتمل بر روش‌های تبشیر، موعظه، الگویی، عطا و بخشش، مهرورزی و خوش‌خلقی، روش تزیین کلام، پرورش میل و اشتیاق به فضائل اخلاقی)، رویکردهای اصلاحی که هدف آن‌ها حذف و کاهش رفتار نامطلوب است (مشمتمل بر روش‌های انذار، عبرت‌آموزی و ترکیه، روش امر به معروف و نهی از منکر، توبه، تحریک ایمان و اعتقادات دینی)، رویکردهای مستقیم که به آموزش مستقیم اخلاق می‌پردازد (مشمتمل بر روش‌های مناظره و مباحثه، خطابه و تشویق به تفکر در مورد مسائل اخلاقی) و رویکردهای غیر مستقیم (مشمتمل بر روش‌های بیان داستان اخلاقی، تمثیل و بیان سرگذشت گذشتگان) است. این بخش از یافته‌ها با پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه هم‌راستا است (۶۲-۶۱).

۵-۴. بعد متربی: روش‌های نوین یادگیری، تأکید بر نقش یادگیرنده به عنوان سازنده دانش و اطلاعات دارند (۶۳). ائمه معصوم (ع) در سیره تربیتی خود به متربیان و ویژگی آن‌ها توجه ویژه داشته‌اند. با بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در این

۹. تضاد منافع

مقاله هیچ‌گونه تعارض منافع فردی و سازمانی ندارد. پژوهش با هزینه شخصی نویسنده انجام گرفته است.

فراگیران ویژگی محیط مناسب را می‌توان در ۲ مؤلفه اصلی وجود محیط اخلاقی و متناسب با سطح فراگیران دانست. این بخش از یافته‌ها با پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه هم‌راستا است (۵۸، ۶۲-۶۱).

۶. نتیجه‌گیری

تربیت اخلاقی به منزله شاکله تربیت و آموزش آدمی شناخته شده (۴) و در فرهنگ اسلامی مورد تأکید فراوان بوده است (۵). سیره تربیتی ائمه (ع) خود به عنوان الگوی راستین تربیت شناخته می‌شود. شناسایی مؤلفه‌های تربیتی با توجه به سیره معصومین (ع) راهگشای بسیاری از مسائل تربیتی است؛ و بالأخص برای به ثمر نشستن اهداف و برنامه‌های تربیتی اسلام که در سیره این بزرگواران به آن توجه زیادی شده، حائز اهمیت است. در این راستا، توجه به مؤلفه‌های پیرامون مبانی و اصول، اهداف غایت‌نگر و فضیلت‌گرا، رویکردهای یاددهی - یادگیری، ویژگی‌های مربی و متربی، ارزشیابی و ویژگی محیط یادگیری، متناسب با سیره تربیتی ائمه (ع) در راستای تنظیم مناسب برنامه‌های تربیت اخلاقی فراگیران، بر اساس آنچه در این پژوهش ارائه گردید، گام‌های مهمی تلقی می‌شوند که لازم است از سوی سیاستگذاران و برنامه‌ریزان درسی مورد اهتمام قرار گیرند.

۷. تقدیر و تشکر

این مقاله، تحلیلی برگرفته از یافته‌های پژوهش‌ها در زمینه تربیت اخلاقی بر مبنای سیره تربیتی ائمه (ع) است. از این رو از تمامی محققین که از مقالات آن‌ها استفاده شده است، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

۸. سهم نویسندگان

زینب سرزهی نگارش و تألیف کامل مقاله را انجام داده است.

جدول ۱: کدگذاری باز

کد پژوهش (شماره منبع)	عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی با توجه به سیره معصومین (ع)
۲۵	مبانی تربیت اخلاقی شامل، خداجویی و بندگی خدا، عقلانیت و اندیشه‌ورزی، کرامت، هدایت‌پذیری انسان، جذبه احسان است. روش‌های تربیت اخلاقی شامل روش مراقبه و محاسبه نفس، روش تذکر، توبه، روش عبرت‌آموزی، روش امر به معروف و نهی از منکر، روش انذار و تبشیر، روش موعظه، روش مناظره و مباحثه، روش الگویی، روش عطا و بخشش، روش مهرورزی و خوش خلقی و روش تزیین کلام است. اصولی چون تکریم شخصیت، مرحله‌ای کردن تکلیف و استدراج مد نظر است.
۳۵	حکمت، تربیت عقلانی، تذکر، موعظه، خطابه، عبرت‌آموزی، امر به معروف و نهی از منکر، مشارطه، مراقبه، محاسبه و معاتبه.
۳۶	روش‌های تربیت اخلاقی چون، عبرت‌آموزی، الگوگیری و موعظه است.
۳۷	مبانی تربیت اخلاقی شامل، هماهنگی با عقل و وحی، هماهنگی دین و اخلاق و حُسن فعلی و حُسن فاعلی است. اصول تربیت اخلاقی شامل تعامل تفکر اخلاقی و تعبد اخلاقی، درهم‌تنیدگی تربیت اخلاقی و تربیت دینی، تعامل انگیزه و عمل است و روش‌های تربیت اخلاقی شامل مبارزه با نفس، امر به معروف و نهی از منکر، تحریک ایمان و اعتقادات دینی متربیان، پرورش میل و اشتیاق به کسب فضائل است.
۳۸	رعایت اصل اعتدال در تربیت، هماهنگی تربیت با فطرت، توجه به اصل آزادی، توجه به مداومت تربیت، داشتن روح علمی، حکمت‌جویی مربی، رعایت مراحل تزکیه نفس و تکلیف متناسب با توانایی.
۳۹	ویژگی مربی در تربیت اخلاقی ایجاد آرامش، ایجاد اعتماد، ایجاد امید و خوش‌گمانی، عذرپذیری و فراهم کردن زمینه مناسب است. شیوه‌های تربیت شامل، الگوسازی، عفو و بخشش، تبشیر و انذار، توبه، موعظه، امر به معروف و نهی از منکر، تزکیه و عبرت‌آموزی، تأمین صحیح نیازها و سالم‌سازی محیط است.
۴۰	ویژگی اخلاقی مربی، شامل ایمان به خدا، ایمان به امامت، عبادت، قدرشناسی، رعایت حقوق دیگران، تواضع و خوش‌رفتاری است.
۴۱	مبانی تربیت اخلاقی شامل خداجویی و بندگی خدا، عقلانیت و اندیشه‌ورزی، کرامت، هدایت‌پذیری انسان، جذبه حُسن و احسان است. ارائه الگو، توجه به وجه عقلانی و عاطفی، صداقت معلم، خیرخواهی معلم، تواضع و نرمش مربی، عامل به موعظه، تناسب آموزش با نیاز و حالات روحی مخاطب.
۴۳	پرهیز از معاشرت با رذایل، ایجاد فضای اخلاقی در جامعه و محیط، هم‌نشینی با نیکان، محبت و احسان به متربی، جذبه و آراستگی ظاهری مربی، آشنا کردن متربی با اصول و معیارهای اخلاقی، بیان عواقب رفتارهای ضد اخلاقی به متربیان، ایجاد گرایش ذاتی به اخلاقیات، برانگیختگی متربی به امور اخلاقی، بیان داستان اخلاقی، تشویق به تفکر در مسائل اخلاقی، بحث و گفتگو در مورد مسائل اخلاقی، ایجاد میل و رغبت در برابر خوف و ترس، تحریک انگیزه‌های ایمانی، ارائه الگو، توصیه به وادار سازی خود به امور اخلاقی، امر به فضایل و نهی از رذیلت‌ها، نظارت و مراقبت، نظارت مستمر، خودکنترلی، کنترل درونی، خودشناسی، شناخت روحیه متربی، اغماض و چشم‌پوشی، برخورد قاطع با متربی در صورت لزوم و خودتربیتی.
۴۴	ویژگی‌های مورد نظر در تربیت شامل پرورش افراد دارای گذشت و نرم‌خویی، احتیاط در دانایی، دانایی در بردباری، کناره‌جویی از آزمندی و طمع و نیکی در عین پایداری، خاشع در نماز و شکور است؛ هدف تربیت اخلاقی پیوستن به فضائل اخلاقی است. اصول تربیت اخلاقی شامل، پایداری در تربیت، مبتنی‌بودن بر اصول عقلانی و پرهیز از عوامل هلاکت شامل کبر، حرص و حسد است و ویژگی مربی (معلم) آراسته، عمل به گفتار و وفای به عهد و پیمان است.
۴۵	همراهی علم با عمل (ترویج عملی و نه فقط زبانی)، الگوگیری، طرح پرسش‌های دقیق از شاگردان و پاسخگویی، تعلیم از طریق ذکر مثال و تاریخ گذشتگان، خوش‌خلقی و فروتنی مربی، رعایت نظافت و آراستگی ظاهر، عدم تبعیض و توجه به دوست‌یابی مناسب.
۴۶	اصول تربیت اخلاقی شامل، تدریجی‌بودن، آزادمنشانه و عقلانی است و روش‌های تربیت اخلاقی حکمت، الگویی و تربیت منفی (پند و موعظه و تدریجی‌بودن).

اهداف تربیت اخلاقی متربی شامل رسیدن به رضای الهی، احیای حقیقت فضائل وجودی انسان است. تربیت شامل، مروت، زهد، محبت، اخلاص، خدامحوری و حریت است، روش‌های تربیت اخلاقی شامل روش ارتباط کلامی، روش الگویی و سرمشق‌دهی و امر به معروف و نهی از منکر است.	۴۷
تکریم و احترام به فراگیر، مدارا با فراگیر، محبت به فراگیر، توجه‌دادن فراگیر به مشروح وظایف، اعتدال و میانه‌روی با فراگیر، ارائه الگو به فراگیر، تشویق و تنبیه، همدلی و آموزش عملی.	۴۸
دادن اختیار و مسؤولیت، توجه به تربیت عقلانی، خودشناسی، محبت، توجه به ابعاد روحانی و جسمانی، توجه به ابعاد اجتماعی انسان، توجه به ابعاد فطری، همکاری و تعاون و همیاری.	۴۹
مدارا و نرم‌رفتاری، جدیت مربی، رفتار بامحبت و احترام، تشویق، نظارت مستمر، توجه به رشد همه ابعاد وجودی فراگیر، محیا کردن محیط فیزیکی مناسب برای تربیت فرزندان و تقویت روحیه خوداتکایی فراگیران.	۵۰
محبت و مهرورزی به مخاطب، تکریم شخصیت مخاطب، مخاطب‌شناسی، توجه به تفاوت‌های فردی و ظرفیت مخاطبان، فرصت‌شناسی در تربیت، ارائه الگوی رفتاری، خودشناسی و توجه‌دادن مخاطب به عاقبت امور.	۵۱
خودشناسی، شناخت فراگیر، توجه به محیط تربیت، نظارت مستمر بر متربی، همدلی با متربی، توجه به تعاملات فراگیر، روش مناظره، دعوت فراگیر به اندیشیدن و تفکر، بصیرت بخشی به فراگیر، تکرار اصل تربیتی، تذکر و تشویق و تنبیه متناسب.	۵۲
ارزیابی با رعایت آسان‌گیری، توجه به حکمت، ارزیابی در مسیر تعلیم و آسان‌گیری در روش تعلیمی.	۵۳
ویژگی مربی نیکی کردن و نرم‌خویی، داشتن متانت، عیب‌پوشی، کاظم غیظ، فروتنی، پخش نیکی دیگران و حق‌گویی است.	۵۴
تنبیه به جا، ایجاد فضای تربیتی مناسب، محبت و مهرورزی، عدم تبعیض، احترام به شخصیت کودکان، تشویق به جا، استفاده از روش الگویی، نظارت مستمر، توجه به استقلال و خوداتکایی کودکان.	۵۵
روش‌های تربیت اخلاقی عبارت‌اند از: موعظه، ارائه الگو، محبت، عبرت‌آموزی، توبه، مراقبه و محاسبه.	۵۶
روش‌های تربیت اخلاقی شامل موعظه، سالم‌سازی محیط، امر و نهی، سؤال و جواب، نظارت و مراقبت	۵۷

جدول ۲: کدگذاری انتخابی ویژگی عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع)

کد تحقیقات (شماره منبع)	کدهای باز	مؤلفه‌های محوری	مؤلفه‌های منتخب
۴۷، ۴۱، ۲۵	خداجویی	غایت‌گرایی	مبانی و اصول
۲۵	بندگی خدا		
۴۶، ۴۴، ۴۲، ۴۱، ۳۷، ۳۵، ۲۵	مبتنی بر اصول عقلانی	عقلانیت	
۵۲، ۴۹، ۲۵	اندیشه‌ورزی	فطری	
۴۱، ۲۵	هدایت‌پذیری انسان		
۳۸	هماهنگی با فطرت		
۳۷	حسن فعلی	حسن فعلی و فاعلی	
۳۷	حسن فاعلی		
۵۵، ۵۱، ۴۸، ۴۱، ۲۵	تکریم متربی	تکریم شخصیت	
۵۳، ۴۶، ۳۵	حکمت جویی	مبتنی بر حکمت	
۳۷	تعامل تفکر اخلاقی و تعبد اخلاقی	درهم‌تنیدگی	
۳۷	درهم‌تنیدگی تربیت اخلاقی و تربیت دینی		
۳۷	تعامل انگیزه و عمل		

مؤلفه‌های منتخب	مؤلفه‌های محوری	کدهای باز	کد تحقیقات (شماره منبع)
	اعتدال	رعایت اصل اعتدال در تربیت	۴۸، ۳۸
	حریت	توجه به اصول آزادی‌متربی	۴۷، ۴۶، ۳۸
	مداومت	توجه به مداومت در تربیت	۵۰، ۴۶، ۴۳، ۳۸
	تأمین نیازها	تأمین صحیح نیازهای متربی	۳۹
	تناسب	تناسب آموزش با نیاز	۵۱، ۴۲
		تناسب آموزش با حالات روحی مخاطب	۵۱، ۴۲
	مروت	محبت	۵۵، ۵۲، ۵۱، ۵۰، ۴۹، ۴۸، ۴۷
مدارا		۵۲، ۵۰، ۴۸	
همدلی		۵۱، ۴۸	
اهداف	غایت‌گرایی	کسب رضایت خدا	۴۷، ۳۹
	فضیلت‌گرایی	پیوستن به فضائل اخلاقی	۴۴
		احیای فضائل وجودی	۴۷
رویکردهای یاددهی - یادگیری	فردی	مراقبه	۵۷، ۵۶، ۴۳، ۳۵، ۲۵
		محاسبه نفس	۵۶، ۳۷، ۳۵، ۲۵
		مشارطه	۳۵
		معاتبه	۳۵
	ایجابی	تبشیر	۳۹، ۲۵
		موعظه	۵۷، ۴۶، ۳۹، ۳۶، ۳۵، ۲۵
		الگوی	۵۶، ۵۵، ۵۱، ۴۸، ۴۶، ۴۵، ۴۳، ۴۲، ۳۹، ۳۶، ۲۵
		عطا و بخشش	۵۶، ۳۹، ۲۵
		مهرورزی و خوش خلقی	۵۶، ۴۳، ۲۵
		روش تزیین کلام	۲۵
	اصلاحی	پرورش میل و اشتیاق به فضائل اخلاقی	۵۰، ۳۷
		روش انذار	۵۶، ۴۳، ۳۹، ۲۵
		عبرت‌آموزی و تزکیه	۵۶، ۵۲، ۳۹، ۳۶، ۳۵، ۲۵
		امر به معروف و نهی از منکر	۵۷، ۴۳، ۳۹، ۳۷، ۳۵، ۲۵
توبه		۳۹، ۲۵	
تحریک ایمان و اعتقادات دینی		۴۳، ۳۹	
مناظره و مباحثه		۵۷، ۵۲، ۴۳، ۳۵، ۲۵	
مستقیم	خطابه	۳۵	
	تشویق به تفکر در مورد مسائل اخلاقی	۵۲، ۴۳	
غیر مستقیم	بیان داستان اخلاقی	۴۳	
	تمثیل	۴۵	
	بیان سرگذشت گذشتگان	۴۵	

کد تحقیقات (شماره منبع)	کدهای باز	مؤلفه‌های محوری	مؤلفه‌های منتخب
۴۴	نرم خوئی	ویژگی شخصیتی	ویژگی‌های متربی
۴۴	گذشت		
۴۴	بردباری		
۴۴	پرهیز از کبر، حسد و حرص		
۴۹	مسئولیت‌پذیر		
۵۱، ۴۹، ۴۳	خودشناسی	بصیر	
۴۳	انگیزه درونی	خودانگیخته	
۴۳	خود تربیتی	مستقل	
۵۵، ۵۰	خوداتکا		
۳۸	داشتن روح علمی	ویژگی شخصیتی	
۳۸	حکمت جویی		
۳۹	قابلیت اعتماد		
۵۴، ۳۹	انتقادپذیر و عذرپذیر		
۳۹	امیدوار		
۴۰	متدین		
۴۰	قدرشناس		
۵۴	کاظم غیظ		
۵۴، ۵۰، ۴۵	خوش‌خلقی		
۵۴، ۴۵، ۴۲، ۴۰	تواضع		
۵۰، ۴۵، ۴۱، ۴۰	خوش‌رفتاری		
۴۲	صداقت		
۵۰	جدیت		
۵۴، ۴۲	خیرخواهی		
۴۴	وفای به عهد و پیمان		
۴۴	کناره‌گیری از طمع و آزمندی		
۴۳	پرهیز از معاشرت با رذایل		
۴۳	هم‌نشینی با نیکان		
۵۱، ۴۵، ۴۳	عمل به گفتار		
۳۸	رعایت مراحل تزکیه نفس		بصیرت
۵۲، ۵۱	خودشناسی		
۳۹	ایجاد آرامش		
۴۰	رعایت حقوق متربی		
۵۱، ۴۳، ۴۲	شناخت حالات روحی مخاطب		
۴۹	همکاری سازمانی	تعهد	

کد تحقیقات (شماره منبع)	کدهای باز	مؤلفه‌های محوری	مؤلفه‌های منتخب	
۴۵، ۴۴، ۴۳	آراستگی ظاهری	آراستگی		
۴۵	رعایت شؤونات			
۲۵	مرحله‌ای کردن تکلیف	استدراج	ارزشیابی	
۵۵، ۵۳، ۵۲، ۵۰، ۴۳	تداوم نظارت			
۵۳، ۵۲، ۳۸	متناسب با سطح توانایی متربی	تناسب		
۴۳	خودکنترلی	خودارزیابی		
۵۰، ۴۹	توجه به همه ابعاد یادگیری	جامعیت		
۵۵، ۴۵	عدم تبعیض	عدالت در ارزیابی		
۴۵	طرح پرسش‌های دقیق از متربی	دقیق		
۵۰، ۳۹	تناسب با زمینه رشد	متناسب		
۵۵، ۵۲، ۴۳، ۳۹	محیط سالم و اخلاقی	اخلاقی و سالم		محیط

شکل ۱: عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی با توجه به سیره تربیتی ائمه (ع)

References

1. Gholami M, Pourshafei H, Farasatkah M, Ayati M. Developing the Moral Codes of Teachers in Islam: Synthesis Research Based on the Roberts's Model. *International Journal of Ethics & Society*. 2020; 2(3): 24-36.
2. Azimzadeh Ardabili F, Hamidipour M. Mechanisms to support the upbringing of children in religious teachings with emphasis on the Razavi tradition. *Sira Razavi*. 2015; 2(5): 141-167. [Persian]
3. Nasiri Valik Nabi F, Navidi P. The relationship between professional ethics and organizational agility: The mediating role of cognitive empowerment. *Journal of Ethics in Science and Technology*. 2015; 12(2): 61-69. [Persian]
4. Heidarzadeh N, Ismaili V, Farjollahi M, Safaei T. Design and validation of a moral education model in accordance with the characteristics of Iranian elementary school students with emphasis on the document of fundamental change in education. Research in educational systems. *Spring Special Issue*. 2019; 97(1): 231-247.
5. Davoodi M, Hosseinizadeh A. Educational life of the Prophet (PBUH) and Ahlul Bayt (AS) Qom. Tehran: Seminary and University Research Institute and Samt; 2015. [Persian]
6. Afkari F. Critique of Ethical Education Approaches in Elementary School in Books of Reading, writing, Quran, heavenly gifts, social teachings and curriculum pattern design. Ph.D. Thesis. Tehran: Allameh Tabatabaei University; 2015. [Persian]
7. Dailami A, Azarbayjani M. Islamic ethics. Tehran: Maaref Publishing; 2015. [Persian]
8. Gholampour M, Ayati M, Vasheghani Farahani A. Explaining the components of moral education of learners and analyzing its position in the document of fundamental transformation of education. *Research Quarterly in Islamic Ethics*. 2021; 13(49): 129-150. [Persian]
9. Cannaerts N, Chris G, Bernadette DC. Contribution of ethics education to the ethical competence of nursing students: Educators' and Students' perceptions. *Nursing Ethics*. 2014; 21(8): 861-878.
10. Konstańczak S. Concepts of moral education in Poland. *Ethics & Bioethics*. 2016; 6(1-2): 59-68.
11. Al-Hothali HM. Ethics of the Teaching Profession among Secondary School Teachers from School Leaders Perspective in Riyadh. *International Education Studies*. 2018; 11(9): 47-63.
12. Althof W, Berkowitz MW. Moral education and character education: their relationship and roles in citizenship education. *Journal of Moral Education*. 2006; 35(4): 495-518.
13. Pérez-García P, Latorre-Medina MJ, Blanco-Encomienda F. Fostering Professional Ethical Competence During Teacher Training Practice. *Pedagogika*. 2015; 118(2): 5-17.
14. Salahshouri A. Limits of moral education, spiritual education and religious education. *Quarterly Journal of New Approach in Educational Management*. 2011; 2(2): 40-56. [Persian]
15. Gholampour M, Ghasemian A, Rezaei M, Pourmand A. Content analysis of second grade elementary school books based on the components of moral education. *Moral Knowledge*. 2019; 25(1): 83-93 [Persian]
16. Talebi AT. Investigating the conflict between religious moral values and social actions of high school students in districts 3 and 5 of Tehran. Doctoral Dissertation. Tehran: Tarbiat Modares University; 2001. [Persian]
17. Ismaili R. A study of the situation and characteristics of public culture in Isfahan province. Isfahan: Publications of the General Secretariat of the Isfahan Public Culture Council; 2000. [Persian]
18. Abdul Husseini A, Naderi E, Seif naraghi M. Designing a model of religious and moral education curriculum for junior high school students based on a combined approach of reason and faith from the perspective of the Holy Quran. *Ethical Research*. 2015; 6(2): 101-116. [Persian]
19. Maxwell B, Schwimmer M. Professional ethics education for future teachers: A narrative review of the scholarly writings. *Journal of Moral Education*. 2016; 45(3): 354-371.
20. Jabal-Ameli Foroushani Z, Mahini F, Yousefy AR. Moral education as learner's need in 21 century: Kant ideas on education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2012; 47(2): 244-249.
21. Shamli AA, Maleki H, Kazemi H. Curriculum, a tool for achieving Moral education. *Journal of Islam and Educational Research*. 2012; 3(2): 77-98. [Persian]

22. Khodayar N. Investigating the level of attention to the components of moral education in textbooks (Social studies, Persian and heavenly gifts) in the sixth grade of elementary school. Master Thesis. Marvdasht: Islamic Azad University; 2013. [Persian]
23. Morris L, Wood G. A model of organizational ethics education. *Journal of European Business Review*. 2013; 23(3): 274-286.
24. Rashi T. Ethics for teachers in Judaism. *Ethics and Education*. 2019; 14(1): 36-53.
25. Farmihani Farahani M, Mirza Mohammadi MH, Amirsalari A. A Study of Moral Education from the Perspective of Imam Sadegh (AS) (Fundamentals, Principles and Methods of Education). *Daneshvar-e-Raftar*. 2009; 16 (39): 65-79. [Persian]
26. Foroozesh S, Mohsenizadeh M. Components of religious education and its methods in the lifestyle of Imam Reza (AS). Proceedings of the National Conference on Lifestyle in Razavi Culture; 441-455. Mashhad: Astan Qods Razavi Islamic Research Foundation; 2014. [Persian]
27. Dehghan Sorkhabadi M, Keramati A. Educational methods in Razavi biography and its implications for intellectual training in Farhangian University. *Razavi Culture*. 2016; 5(17): 35-57. [Persian]
28. Nikkiah M, Nasr Isfahani AR, Azizi H. Skills and teaching methods in the teachings of the Prophet (PBUH) and the Ahl al-Bayt (AS). Proceedings of the First National Conference on Fundamental Transformation in the Iranian Curriculum System: 543-553. Mashhad: Ferdowsi University Press; 2011. [Persian]
29. Mehr Mohammadi M. Curriculum, perspectives, approaches and aspects. Mashhad: Publishing company (Astan Qods Razavi Publications); 2013. [Persian]
30. Cooper H, Hedges LV. Research Synthesis as a scientific process. *The Handbook of Research synthesis and meta-Analysis*. US: Russell Sage; 2009. p.3-16.
31. Scott W. Theory of financial accounting. Translated by: Parsaeen A. Tehran: Terme Publication; 2012. [Persian].
32. Davenport M, Thompson JR, Templeton NR. The Teaching of the Code of Ethics and Standard Practices for Texas Educator Preparation Programs. *NCPEA International Journal of Educational Leadership Preparation*. 2015; 10(2): 82-95.
33. Prashar A. Assessing the flipped classroom in operations management: A pilot study. *Journal of Education for Business*. 2015; 90(3): 126-38.
34. Moffett J. Twelve tips for "flipping" the classroom. *Medical Teacher*. 2015; 37(4): 331-336.
35. Sharifi E. Methods of moral education in Nahj al-Balaghah. *Horizons of Religion*. 2010; 1(2): 75-98. [Persian]
36. Ahmadian Ahmadabadi A, Akhavan M. Learning lessons and its role in Islamic ethics and education from the perspective of Imam Ali (AS). *Alavi Research Journal*. 2013; 3(1): 1-22. [Persian]
37. Samadi M, Davaei M, Eghbalian T. Fundamentals, principles and methods of moral education in the life of the Prophet (PBUH) and the Ahl al-Bayt (AS). *Research in Islamic Education Issues*. 2012; 20(16): 37-64.
38. Beheshti S, Rashidi SH. Principles of intellectual training based on the words of Imam Reza (AS). *Research in Islamic Education Issues*. 2013; 18(1): 51-67. [Persian]
39. Naderi A, Arai HR, Shirzad Nashli HR. Methods of education from the perspective of Imam Sajjad (AS) based on Sahifa Sajjadih. *Islamic Insight and Education*. 2013; 10(26): 133-161. [Persian]
40. Hamdolahzadeh A. Principles of moral education from the perspective of Imam Hassan Askari (AS). Kerman: National Conference of Imam Hassan Askari (AS); 2013. [Persian]
41. Behrooznia R, Daneshpour N. The role and study of moral education from the perspective of Imam Sadegh (AS). Bandar-e Gaz: National Conference on Religious Education in Sadeghin (AS) School; 2013. [Persian]
42. Bagherinia H. Preaching method: challenges and problems with emphasis on Quranic teachings. *Quranic Education Research Journal*. 2014; 5(16): 57-75. [Persian]
43. Najafi M, Ghorbani M, Nosrati K, Shahi M. Methods of moral education in Sira Razavi (AS). *Ethical Research*. 2014; 5(1): 113-127. [Persian]
44. Nabavi MJ. Moral education from the perspective of Imam Hassan Mojtaba and its role in Islamic sociology. Tehran: The Second National Conference and the First International Conference on Sociology and Ethics; 2015. [Persian]

45. Ali Dokht Mazafai H, Seifi Jagarkandi M, Yousefzadeh M, Kheiri M. Social education in the life of Imam Reza (AS). Tehran: The first national conference on modern research in the field of humanities and social studies in Iran; 2015. [Persian]
46. Omid M, Fazlollah Ghomeysi S. A study on the principles and methods of moral education of children from the perspective of Imam Ali and Jean-Jacques Raso. *Ethics*. 2015; 5(19): 37-63. [Persian]
47. Kharestani I, Seifi F. A study of the goals, principles and methods of moral education from the perspective of Imam Hussein. *Ethics*. 2015; 5(20): 73-103. [Persian]
48. Omrani M, Afsardir H, Sadat Omrani M. Strategies for social and emotional education of adolescents in the Quran and Hadiths. *Journal of Quranic Education*. 2015; 6(23): 7-34. [Persian]
49. Mohammadi R, Feqhizadeh A. Fundamentals of anthropology the educational method of Quran and Had-ith in the social dimension. *Educational Doctrines in the Qur'an and Hadith*. 2016; 2(3): 1-18. [Persian]
50. Mirza Mohammadi MH, Jahani Javanmardi F, Norouzi M. Recognition of the educational teachings of Imam Reza (AS) and its application in the present era. *Razavi Culture*. 2017; 5(20): 69-104. [Persian]
51. Sharifi E, Khawaninzadeh MH, Khalatbari H. Imam Reza's (a) educational methods. *Razavi Culture*. 2017; 5 (19): 149-176. [Persian]
52. Norouzi M, Kazemi A, Shahmoradi F. Strategies for religious education in cyberspace with emphasis on the teachings of the Qur'an and the Razavi tradition. *Razavi culture*, 2017; 5 (19): 177-211. [Persian]
53. Zakizadeh Ranani AR, Ebrahim Najafabadi M. Rational education in the teaching method of Khidr PBUH. *Educational Teachings of Quran and Hadith*. 2017; 3(5): 37-50. [Persian]
54. Salimi A, Fattahzadeh F, Etratdoost M. The model of Islamic moral education from the perspective of Imam Sajjad based on the content analysis of the Makarem Al-Akhlaq benediction. *Revelatory Ethics*. 2018; 6(2): 69-93. [Persian]
55. Sharifi E, Lotfi Q. Imam Reza's (PBUH) educational style in raising children. *Razavi Culture*. 2018; 6(3): 181-211. [Persian]
56. Rostami H, Beheshti S, Imani Naeini M. Common methods of moral education in the Qur'an and Letter 31 of Nahj al-Balaghah. *Quarterly Journal of Quranic Studies*. 2018; 9(36): 99-122. [Persian]
57. Mahmoudian H, Emamirad A. Jurisprudential study of the conduct of the Infallibles in moral education. *Educational Jurisprudential Studies*. 2019; 5(11): 123-143.
58. Janipour M, Sarvari Majd A. Explaining the educational methods of Imam Reza (AS) in order to create an Islamic lifestyle based on analyzing the content of the prayers of Sahifa Razaviyeh. *Razavi Culture*. 2014; 2(7): 53-79. [Persian]
59. Ghotbi S, Rahnama A, Rahbari N, Najafi H. Analysis of Imam Reza (AS) educational methods based on the Musnad Imam Reza (AS). *Razavi Culture Quarterly*. 2016; 4(16): 47-69. [Persian]
60. Fathi Vajargah K. Basic principles and concepts of curriculum planning. Tehran: Science of Masters; 2015. [Persian]
61. Naqipurfar V, Zahedi A, Fathi Y. Imam Reza (AS) in the debate with the followers of religions and sects. *Razavi Culture*. 2019; 7(1): 183-213. [Persian]
62. Zarsazan A. Analysis of the components of education in explaining the teachings of revelation in the Razavi tradition. *Razavi Culture Quarterly*. 2017; 5(18): 63-94. [Persian]
63. Ebrahimi Ghavam S, Hosseinzadeh Yousefi GH-H. The theory of constructivism and its application in education. *School Growth*. 2008; 4(1): 24-33. [Persian]
64. Joyce B, Will M, Calhoun E. Teaching patterns. Translated by Mohammad Reza Behrangi. Tehran: Kamal Tarbiat; 2012. [Persian]
65. Haji Mohammadi M, Pourshafei H, Zirak M, Momeni Mahmouei H. Components of Professional Ethics for School Principals: Research Synthesis Based on the Roberts's Model. *Majale "Akhlaq-i zisti" (Bioethics Journal)*. 2021; 11(36): e4.

Majale "Akhlāq-i zīstī" (i.e., Bioethics Journal)

2021; 11(36): e24

<https://doi.org/10.22037/bioeth.v11i36.35924>

ORIGINAL RESEARCH

Explaining the Elements of Moral Education Curriculum According to the Educational Life of Imams: Synthesis Research Based on the Roberts Model

Zainab Sarzahi^{1*}

1. Ph.D. Student of Curriculum Planning, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Birjand, Birjand, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article history:

Received: 24 June 2021

Accepted: 02 November 2021

Published online: 08 December 2021

Keywords:

Moral Education

Educational Life of Imams (AS)

Curriculum Elements

ABSTRACT

Background and Aim: Moral education of learners is one of the most important goals of any educational system. In this regard, the educational life of Imams (AS) is full of educational knowledge in this field. The purpose of this study is to explain the characteristics of the elements of the moral education curriculum according to the educational life of the Imams (AS).

Materials and Methods: The approach of the present study is qualitative and its method is synthesis research. The research community is all the research articles that have been presented about the educational life of the Imams. The research sample is 24 articles, which are purposefully selected based on thematic monitoring and theoretical data saturation. Research data were collected from qualitative analysis of the studied documents.

Ethical Considerations: All the requirements of research ethics have been considered in the monitoring of synthesized articles.

Findings: By analyzing the data, the characteristics of the elements of the curriculum were organized according to the educational life of the Imams (AS) in 7 dimensions, 36 factors and 92 components. Based on the findings, the components of moral education were organized in the focuses of principles and foundations of moral education, educational goals, teaching-learning approaches, characteristics of instructors and learners, evaluation methods and characteristics of educational environment.

Conclusion: Understanding the educational components according to the life of the Infallibles (AS), is the solution to many educational issues. It is hoped that the curriculum planners take steps according to the results of this study, taking into account the outcome-oriented and virtuous goals, fundamentals and principles, teaching-learning approaches, the characteristics of the instructor and learner and the characteristics of the learning environment, in accordance with the educational life of Imams, to proper organization of moral education programs for learners.

* Corresponding Author: Zainab Sarzahi

Address: Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Birjand University, Birjand, Iran.

Postal Box: 9717434765

Email: z.sarzahi@yahoo.com

© Copyright (2018) Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Cite this article as:

Sarzahi Z. Explaining the Elements of Moral Education Curriculum According to the Educational Life of Imams: Synthesis Research Based on the Roberts Model. *Majale "Akhlāq-i zīstī" (i.e., Bioethics Journal)*. 2021; 11(36): e24.

This Open Access Article Distributed under the Terms of the Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 (CC BY-NC 4.0)